

Kedves kollégák, Hölgyeim és Uraim!

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy meghívást kaptam erre a konferenciára, és hogy beszélhetek Önöknek Magyarországról, a magyar jogi helyzetről, valamint ezzel összefüggésben az Emberi Jogok Európai Bírósága Nagykarájának a *Baka kontra Magyarország* ügyben 2016-ban hozott ítéletéről. Ezek a kérdések a hatalommegosztás problémájának lényegét érintik.

Amikor a hatalommegosztásról beszélünk, gyakran elvont alkotmányjogi doktrínaként tekintünk rá. Pedig ennél sokkal egyszerűbb és sokkal fontosabb dologról van szó: ez az a rendszer, amely biztosítja, hogy egyetlen személy és egyetlen politikai erő se ellenőrizhesse az egész államot. Az Emberi Jogok Európai Bírósága szerint a hatalommegosztás a jogállamiság és a bírói függetlenség alapvető előfeltétele, amely nélkül a tisztességes eljáráshoz való jog nem garantálható hatékonyan. Ahogyan Antonin Scalia, az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának néhai konzervatív bíróját 2011-ben rámutatott: „az különbözteti meg az Egyesült Államokat más országoktól, hogy nem a Bill of Rights, amellyel minden banánköztársaság rendelkezik, hanem a hatalommegosztás.” Csak remélni lehet, hogy a hatalommegosztásnak ez a felfogása ma is megőrzi majd befolyását az Egyesült Államokban.

Sok éven át abban a kiváltságban volt részem, hogy bíróként szolgálhattam az Emberi Jogok Európai Bíróságán. Ez idő alatt láttam, mennyire nélkülözhetetlenek a független intézmények a demokratikus társadalmak védelmében. Később azonban Magyarországon azt is megtapasztaltam, milyen törékenyek ezek a garanciák, amikor a politikai hatalom koncentrálódni kezd.

Magyarország különösen fontos példát kínál erre. Az elmúlt másfél évtizedben formálisan jogszerű alkotmányos és intézményi változások sora fokozatosan átalakította az államon belüli hatalmi egyensúlyt. Lépésről lépésre gyengültek meg vagy kerültek fogságba azok az intézmények, amelyeket a politikai hatalom korlátozására hoztak létre.

Ezért az Emberi Jogok Európai Bírósága Nagykarájának a *Baka kontra Magyarország* ügyben hozott ítélete **nem csupán egy bíróról vagy egy országról szól**. Egy tágabb kérdéstről van szó: arról, hogyan reagálnak a demokratikus rendszerek, amikor a bírói függetlenséget támadás éri.

Szeretném, ha megértenék, hogy tizenhét év strasbourgi bírói szolgálat után néhány évvel később nem volt könnyű döntés számomra, hogy egyszerű kérelmezőként forduljak a Bírósághoz. Akkoriban ez példátlan lépés volt.

Ennek két oka volt. Az egyik személyes természetű. A strasbourgi Bíróság fennállásának hatvanhét éve alatt valamiféle magas szintű iskolává vált mindazok számára, akik kapcsolatba kerültek vele — legyenek akár joghallgatók, egyetemi

oktatók, kutatók, jogi gyakornokok, ügyvédek, kormányzati tisztviselők vagy bírók. Szakmai szemléletüket nagyban befolyásolta a Bíróság belső kultúrája, munkamódszere, a bíróktól és bírósági tisztviselőktől elvárt szakmai magatartás, és talán leginkább az ítélkezési gyakorlata, amely a demokratikus államiság és az emberi jogok sajátos felfogását alakította ki. Az én bírói gondolkodásomat is ez a szellemi és szakmai közeg formálta.

A másik, közvetlenebb ok a magyarországi autokratikus rendszer fokozatos kiépülése volt, amely 2011-re már a bíróságokat és az igazságszolgáltatást is elérte. Akkoriban még nem érzékeltek teljes mértékben az autokrácia kialakulását — azt a jelenséget, amely azóta több más országban is megjelent —, inkább a korábban demokratikusan működő intézmények radikális és látszólag megállíthatatlan átalakulását láttuk. A média ellenőrzése a kormánypárt kezébe került; az Alkotmánybíróságot alapvetően átalakították; a korábban független bírói öngazgatási rendszert központosították; bírókat távolítottak el, és helyükre a rendszerhez lojálisnak tekintett új bírókat neveztek ki. Az igazságszolgáltatás elleni példátlan és brutális támadás lehetetlenné tette, hogy a Legfelsőbb Bíróság elnöke — aki egyben a bírósági rendszer igazgatásáért is felelős volt — hallgasson. Miután ez a folyamat lezárult, szükségesnek éreztem, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságához benyújtott kérelem útján tájékoztassam a tágabb európai közvéleményt arról, mi történt Magyarországon.

Ez volt az a pont, amikor a magyar jogrendszer szerkezeti változásai — különösen az Alaptörvény módosításai, az Alkotmánybíróság hatásköreinek korlátozása és az igazságszolgáltatás reformjai révén — ténylegesen lebontották a hatalommegosztásban rejlő klasszikus fékek és ellensúlyok rendszerét. Noha az Alaptörvény formálisan tartalmazza a hatalommegosztás elvét, a végrehajtó hatalmat Magyarországon ma egyetlen személy és pártja uralja, gyakorlatilag korlátlan felhatalmazással. Az elmúlt években a kormány egyre inkább rendeleti kormányzással váltotta fel a jogalkotást, és az igazságszolgáltatás fölött is uralomra jutott.

Ezek a lépések egy tágabb stratégia részét alkották. A négy parlamenti cikluson át fenntartott alkotmányozó többség formálisan jogszerű alkotmánymódosításokat és törvényeket használt fel a kulcsintézmények elfoglalására és a kormánypárt hosszú távú politikai dominanciájának bebetonozására az alkotmányos rendben. Magyarországon ma az állam foglyul ejtése gyakorlatilag teljes: a Fidesz szerkezetileg meghatározó befolyást gyakorol a jogalkotásra, a bíróságokra, a szabályozó hatóságokra, az állami gazdasági döntéshozatalra és a közpénzek elosztására.

Hadd hozzak csak két példát a jog területéről: az egyik az Alkotmánybíróság, a másik az igazságszolgáltatás.

A rendszerváltozás idején, 1989-ben Magyarországon többpárti parlamenti demokrácia jött létre, amelyben az Alkotmánybíróság kulcsszerepet játszott az alkotmány és az alapvető jogok védelmében. Az *actio popularis* rendszerében bárki kérhette az alkotmányossági felülvizsgálatot, még akkor is, ha személyesen nem volt érintett. A Bíróság széles hatáskörökkel rendelkezett, ideértve a jogszabályok felülvizsgálatát és megsemmisítését, valamint az Alkotmány értelmezését.

Miután a Fidesz 2010-ben kétharmados parlamenti többséget szerzett, több reform alapvetően megváltoztatta az Alkotmánybíróság helyzetét. Hatáskörét korlátozták, különösen a költségvetési ügyekben, és elveszítette az alkotmánymódosítások felülvizsgálatának jogát. Az új Alaptörvény a bírák számát 11-ről 15-re emelte, megbízatásuk időtartamát meghosszabbította, miközben a jelölési szabályok változásai lehetővé tették, hogy a parlamenti többség ellenzéki támogatás nélkül nevezzen ki bírákat. Ennek eredményeként a Bíróság ténylegesen egypárti intézménnyé vált.

További változások erősítették a politikai kontrollt. Az Alkotmánybíróság hatáskörét kiterjesztették a rendes bíróságok jogerős döntéseinek felülvizsgálatára, miközben korábbi esetjogára való támaszkodását korlátozták. Ha az alkotmánybíróság nem független, ha kizárólag egy politikai oldal embereiből áll, és ha tagjait egyetlen párt választja meg, akkor a bírói döntések alkotmányossági felülvizsgálata nem az egyéni jogok védelmét szolgálja, hanem a bíróságok fölötti politikai ellenőrzés eszközévé válik. A Bíróság elnökét ma már nem a bírák maguk, hanem a parlamenti többség választja.

Ezzel egy időben az Alkotmánybírósághoz való hozzáférést jelentősen szűkítették. Az *actio popularis* rendszerét megszüntették, és ma már csak bizonyos állami szervek, valamint alkotmányjogi panasz útján az érintett személyek fordulhatnak hozzá.

E változások következtében az Alkotmánybíróság ma már szinte kizárólag a bírói döntések felülvizsgálatára összpontosít, ami munkájának körülbelül 98%-át teszi ki, miközben a jogalkotás feletti hagyományos kontrollja marginálissá vált. Ráadásul, mivel eljárását az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga alapján belföldi jogorvoslatként ki kell meríteni, ez jelentősen késlelteti a kérelmezők Strasbourgba jutását, különösen azért, mert az Alkotmánybíróság eljárására nincs törvényi határidő.

A jogállam leépítésének egy másik fontos területe a 2011-ben az új, kétharmados parlamenti többséggel rendelkező kormány által bevezetett igazságügyi reformok köre. Ezeket részben az Alaptörvényben, részben minősített többséget igénylő sarkalatos törvényekben fogadták el.

Valójában ez a jogalkotási folyamat adta a *Baka kontra Magyarország* ügy hátterét. Az ítélet első része, a „Tények” fejezet ismerteti azokat a jogi intézkedéseket,

amelyeket a kormány 2011-ben az igazságszolgáltatás terén tett, valamint azokat a nyilvános nyilatkozatokat, amelyekben a kérelmező hivatalos minőségében eljárva reagált ezekre a reformokra.

Az új szabályozás megszüntette a magyar bírói öngazgatási rendszert, és helyette erősen centralizált bírósági igazgatási rendszert vezetett be. Ennek élére a kétharmados parlamenti többség olyan személyt választott, akit példátlanul széles jogkörökkel ruháztak fel, gyakorlatilag teljes ellenőrzést biztosítva számára a bírósági igazgatás felett. Erre a tisztségre a Fidesz európai parlamenti delegációvezetőjének feleségét választották meg. A bírói testületek csak formális és nagyon korlátozott szerepet kaptak a személyzeti döntésekben.

Egy másik jelentős változás a bírók kötelező nyugdíjkorhatárát érintette. 2011 áprilisában a nyugdíjkorhatárt — amely több mint 140 éven át 70 év volt — néhány nap alatt, a bírói hatalommal való bármiféle egyeztetés nélkül 62 évre szállították le. Ennek következtében 283 bírót, a magyar bírói kar körülbelül egytizedét, azonnali hatállyal eltávolították. A megüresedett helyeket rekordidő alatt új bírói kinevezésekkel töltötték be.

Ugyanakkor a Legfelsőbb Bíróságot Kúriára nevezték át, és úgy tüntették fel, mintha új intézmény lenne, noha lényegében ugyanazokat a feladatokat látta el, ugyanazokkal a bírókkal. Ez az intézményi változás szolgált jogalappal a Legfelsőbb Bíróság elnöke és elnökhelyettese megbízatásának idő előtti megszüntetésére, valamint új vezetés megválasztására.

Remélem, érzékelik e jogi döntések súlyát és jelentőségét, amelyek mélyen sokkoló hatást gyakoroltak az igazságszolgáltatási rendszerre. Geert Corstens, a holland Legfelsőbb Bíróság korábbi elnöke *Understanding Rule of Law* című könyvében még egyenesebben fogalmazott, amikor azt írta: „Ezek az intézkedések emlékeztettek azokra, amelyeket a német megszállók a háború elején Hollandiában alkalmaztak. Ott is leszállították a bírók nyugdíjkorhatárát, miközben a Legfelsőbb Bíróság elnökét elmozdították... Mindkét esetben ez teret teremtett a rezsimhez lojális bírók kinevezésére.”

6. cikk 1. bekezdés

A *Baka kontra Magyarország* ügy lényegében két fő jogi kérdést vetett fel. Először azt kellett eldöntenie a Bíróságnak, hogy a kérelmező rendelkezett-e hatékony jogorvoslattal hivatalából való elmozdításával szemben, ahogyan azt az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikk 1. bekezdése megköveteli. Más szóval a Bíróságnak azt kellett meghatároznia, hogy a Legfelsőbb Bíróság elnökének elmozdítása polgári jognak minősülő jogot érintett-e, és ennél fogva megillette-e a bírósághoz fordulás lehetősége.

A Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a 6. cikk 1. bekezdése alkalmazandó volt, és hogy a kérelmező számára nem állt rendelkezésre hatékony jogorvoslat; ennek megfelelően megállapította az Egyezmény 6. cikk 1. bekezdésének megsértését.

10. cikk

Az ügy második fő és egyben legfontosabb jogi kérdése a 10. cikk szerinti véleménynyilvánítás szabadsága volt. E cikk alapján a *Baka-ügy* tárgya az volt, hogy a kérelmezőnek a Magyar Legfelsőbb Bíróság elnökeként betöltött mandátuma idő előtti megszüntetése vajon összefüggött-e azokkal a nyilvános nyilatkozatokkal, amelyeket hivatalos minőségében az igazságszolgáltatást érintő jogalkotási reformokról tett. A Bíróságnak azt kellett eldöntenie, hogy sérti-e a 10. cikk által védett véleménynyilvánítási szabadságot, ha egy bírót vagy magas rangú bírósági tisztségviselőt azért szankcionálnak, mert a bírói reformokról véleményt nyilvánít.

A 10. cikk szerinti vizsgálat során a Bíróság a hasonló ügyekben alkalmazott klasszikus megközelítést követte. Először azt vizsgálta, hogy a kérelmező mandátumának idő előtti megszüntetése beavatkozást jelentett-e az Egyezmény 10. cikke által garantált véleménynyilvánítás szabadságába.

A Bíróság megállapította, hogy a kérelmező elmozdítására amiatt került sor, mert szakmai minőségében nyilvánosan kifejtette nézeteit és súlyos kritikáját. Vagyis történt beavatkozás a kérelmező véleménynyilvánítási szabadságába. Ezt követően a Bíróság azt vizsgálta, hogy a beavatkozás törvényben előírt volt-e, legitim célt szolgált-e és szükséges volt-e egy demokratikus társadalomban.

Bár a Bíróság komoly kételyeit fejezte ki az elmozdítás jogalapját illetően, mégis folytatta az elemzést, és arra a következtetésre jutott, hogy a kérelmező megbízatásának idő előtti megszüntetése nem szolgált legitim célt.

A Bíróság ezzel összefüggésben a következőt mondta:

„Ha megállapítást nyer, hogy a beavatkozás nem szolgált legitim célt, akkor nem szükséges vizsgálni, hogy ‘szükséges volt-e egy demokratikus társadalomban’ (lásd: *Khuzhin és mások kontra Oroszország*, 13470/02. sz., 117. §, 2008. október 23.). Ugyanakkor a jelen ügy sajátos körülményeire és a felek előadásaira tekintettel a Bíróság fontosnak tartja ennek a kérdésnek a vizsgálatát is.”

A Bíróság döntése, hogy mégis lefolytatja ezt a vizsgálatot, nem volt véletlen, hiszen az ítélet legfontosabb és legáltalánosabban alkalmazható megállapításai ebben a részben találhatók. Ez a rész — amint korábban említettem — megmutatja, hogy az ügy nem csupán egy bíróról vagy egy országról szól.

A bírói függetlenség és a bírók véleménynyilvánítási szabadsága a demokratikus alkotmányos rend és a fékek és ellensúlyok rendszerének alapvető elemei. A *Baka kontra Magyarország* ítélet ezt az elvet világosan megerősíti.

A Bíróság hangsúlyozta, hogy az igazságszolgáltatás működésével kapcsolatos kérdések egy demokratikus társadalomban a legmagasabb szintű közérdekű ügyek közé tartoznak. A bírók ezért nem tekinthetők pusztán passzív jogalkalmazóknak. Ahogyan a Bíróság fogalmazott:

„A bírói hatalom feladata, hogy véleményt nyilvánítson az igazságszolgáltatást érintő jogalkotási reformokról, mivel ezek a kérdések az igazságszolgáltatás működését érintik.”

Más szóval: a bíróknak nemcsak joguk, hanem felelősségük is, hogy megszólaljanak, ha olyan reformok történnek, amelyek a bíróságok működését érintik. Az ilyen megszólalások a demokratikus közéleti vita részét képezik, és védelemben kell részesülniük. A Bíróság azt is hangsúlyozta, hogy a kérelmező nyilatkozatai az igazságszolgáltatást érintő jogalkotási reformokra vonatkoztak, ezért közérdekű vitához tartoztak.

Az ítélet egyik legfontosabb eleme a bírói megszólalásokkal kapcsolatos szankciók „dermesztő hatására” (*chilling effect*) vonatkozik. A Nagykamara így fogalmazott:

„A Bíróság úgy ítéli meg, hogy a kérelmező megbízatásának idő előtti megszüntetése alkalmas volt arra, hogy dermesztő hatást gyakoroljon nemcsak rá, hanem más bírókra és bírósági elnökökre is.”

A Bíróság ezzel egy tágabb elvet fogalmazott meg: ha egy bírót azért szankcionálnak, mert megszólal az igazságszolgáltatást érintő kérdésekben, az elrettentheti az egész bírói kart a közéleti vitában való részvételtől.

A *Baka-ügy* Magyarországon nem vezetett semmilyen változáshoz a kormányzati politikában vagy a bírók és bíróságok hivatalos megítélésében. A kormány kifizette a Bíróság által megítélt kártérítést és költségeket, de nem foglalkozott az ítélet általános következményeivel, amelyek kötelezettségeket rónak a magyar államra.

Nem szabályozta a bírók véleménynyilvánítási szabadságát. A magyar bíróknak ezért továbbra is szembe kell nézniük a véleménynyilvánítás bizonytalan jogi következményeivel, ami továbbra is dermesztő hatást gyakorol. 2016 óta az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága minden évben felszólítja Magyarországot az ítélet végrehajtására, de erre a mai napig nem került sor.

Mindazonáltal már ez sem akadályozta meg a bírók nagyszabású budapesti tüntetését 2025 februárjában, amelyen mintegy 5000 ember vett részt.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkének szempontjából az ügy a bírók véleménynyilvánítási szabadságának alapvető precedensévé vált. A döntés azért

különösen fontos, mert világosan kimondta, hogy az igazságszolgáltatás működésével kapcsolatos kérdések a legmagasabb szintű közérdekű ügyek közé tartoznak, a bírók megszólalásai ezekben a kérdésekben a demokratikus közéleti vita részét képezik, és az ilyen megszólalások védelme szükséges a bíróságok intézményi szerepének megőrzéséhez.

Az ügy jelentős hatást gyakorolt a bírói etika és a bírói kommunikáció európai standardjaira is. A Bírák Európai Konzultatív Tanácsa (CCJE) által 2023-ban elfogadott, *Freedom of Expression of Judges* című átfogó dokumentum nagymértékben támaszkodik a *Baka kontra Magyarország* ügyben hozott nagykamarai ítéletre mint fontos jogforrásra és hivatkozási alapra.

Ez a dokumentum rendszerezi a bírók véleménynyilvánítási szabadságára vonatkozó nemzeti és nemzetközi joganyagokat, iránymutatást ad a bírói megszólalások alkotmányos és etikai kereteiről, és fontos összefoglalását nyújtja a bírói függetlenség európai standardjainak.

Mind a CCJE-dokumentum, mind maga a *Baka-ítélet* széles körben ismertté vált a jogászai szakmában: az ítéletet az Európa Tanács hivatalos nyelvein túl hozzávetőlegesen 16–17 nyelvre lefordították, több európai jogi karon oktatási anyagként használják, és gyakran idézik bíróképzésekben, tudományos publikációkban és nemzetközi konferenciákon.

A jelenlegi helyzet:

Magyarország már nem felel meg a jogállamiság több alapvető követelményének.

Az ország egyre inkább konfliktusba kerül azokkal a nemzetközi intézményekkel, amelyek hagyományosan az emberi jogok garanciáiként működtek, mint például az Európai Unió és az Európai Unió Bírósága, az Emberi Jogok Európai Bírósága, valamint a Nemzetközi Büntetőbíróság.

Az Európai Uniót a kormányzati retorika szinte naponta támadja. A luxembourgi Bíróság és a strasbourgi Bíróság több ítéletét csak szelektíven, vagy egyáltalán nem, illetve csak részben hajtják végre. Magyarország emellett a Nemzetközi Büntetőbíróságból való kilépés felé halad.

Rövid távú, napi politikai érdekek által vezérelve az ország súlyosan megsérti nemzetközi jogi kötelezettségeit.

A magyar igazságszolgáltatási rendszer politizálása tovább folytatódott. Ennek különösen árulkodó példája a Kúria elnökének kinevezési eljárása, amely ma már lehetővé teszi úgynevezett „külsős” jelöltek kinevezését.

A 2020-ban elfogadott jogszabály-módosítások megnyitották az utat olyan személy kinevezése előtt, aki nem karrierbíró. Amint arra a Velencei Bizottság rámutatott, ez egyértelmű politizációs kockázatot hordoz.

A helyzetet tovább súlyosbítja, hogy a jogegység biztosításáért felelős tanácsokat — amelyek döntései minden bíróságra kötelezők — a Kúria olyan elnöke vezeti, akinek politikai kötődése közismert, és akit minden előzetes bírói tapasztalat nélkül választottak meg.

Az Országos Bírói Tanács — ez a bírók szerve — elsőprő többséggel világos formában fogalmazta meg aggályait kinevezésével kapcsolatban. Kimondta, hogy „a jelölt indulását csak a közelmúltban elfogadott törvénymódosítások tették lehetővé, amelyek nem felelnek meg annak az alkotmányos követelménynek, hogy a bírói szervezet csúcsára más hatalmi ágaktól független, és még külső szemlélő számára is pártatlannak látszó személy kerüljön.”

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának állandó esetjoga szerint nincs bírászkodás függetlenség és pártatlanság nélkül. Az a véleményem, hogy a Kúrián belül az elnök — széles körű igazgatási hatalmával is — döntő befolyást igyekszik gyakorolni a jogértelmezésre egy egyre inkább félelem és intézményi nyomás által meghatározott közegben.

Hasonló politikai logika figyelhető meg a 2019-ben bevezetett új jogegységi rendszerben is. Ez a rendszer a Kúrián belül centralizálja ezeket az eljárásokat, és az ebből fakadó döntések kötelezőek az alsóbb bíróságokra, így jelentősen erősítik a bírói döntéshozatal központi ellenőrzését.

A 2011 óta végrehajtott átfogó intézményi reformok, valamint a személyzeti beavatkozások — például a bírók kényszernyugdíjazása —, a külön közigazgatási bírósági rendszer létrehozásának terve (amelyet később visszavontak), a Kúria elnöke kinevezésének politikai kitettsége, az alsóbb szintű ügyelosztás átláthatatlansága, a bírók véleménynyilvánítási szabadságának korlátozása és az általános „dermesztő légkör” együtt olyan mintázatot alkotnak, amelyet az Európai Unió és az Európa Tanács szervei a bírói függetlenséget fenyegető tartós kockázatként azonosítottak.

A magyar igazságszolgáltatás jelenlegi állapotát nézve bizonyos hasonlóságok figyelhetők meg az 1970-es évek szocialista rendszerével. Akkor, akárcsak ma, a bírók egyéni függetlensége nagyrészt biztosított volt, de a bíróságok, mint intézmények alárendelt szerepet töltek be az állami szervek rendszerében. A szocialista rendszer elvetette a hatalommegosztás elvét.

Ma azonban a helyzetet más dinamika alakítja: jogalkotási és adminisztratív eszközökkel avatkoznak be egy egyébként formálisan független igazságszolgáltatás működésébe, miközben a politikai hatalom politikailag kinevezett személyeken keresztül törekszik befolyásolni annak működését és irányát. Ennek következtében, noha az Alaptörvény formálisan rögzíti a hatalommegosztás elvét, a bíróságok nem képesek betölteni a fékek és ellensúlyok rendszerében őket megillető szerepet.

Márpedig hatalommegosztás nélkül nincs jogállam, jogállam nélkül pedig a magyar jogrendszer nem lehet összeegyeztethető az Európai Unió jogával.

Mindezen nehéz körülmények ellenére a magyar bírók továbbra is az államszervezet egyik legellenállóbb elemét alkotják a politikai nyomással szemben. Továbbra is minden rendelkezésükre álló jogi eszközt igénybe vesznek a független bíráskodás biztosítására.

Ez különösen fontos egy olyan világban, ahol az államoknak csak mintegy 7%-a tekinthető liberális demokráciának, és ahol az újonnan kialakuló autokráciák egyik első lépése rendszerint az igazságszolgáltatás fölötti ellenőrzés megszerzése.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket — nagyra értékelem az idejüket.